

РОЗДІЛ 2 ПОЧАТКОВА ОСВІТА

УДК 373

DOI <https://doi.org/10.32782/apv/2023.3.4>

Вікторія АТАМАНЧУК

доктор філологічних наук, доцент, провідний науковий співробітник відділу інформаційно-дидактичного моделювання, Національний центр «Мала академія наук України», вул. Дегтярівська, 38-44, м. Київ, Україна, 04119;

головний науковий співробітник відділу навчання мов національних меншин та зарубіжної літератури, Інститут педагогіки Національної академії педагогічних наук України, вул. Січових Стрільців, 52Д, м. Київ, Україна, 04053

ORCID: 0000-0002-5211-2480

Бібліографічний опис статті: Атаманчук, В. (2023). Навчання української мови учнів 5–6 класів шкіл з мовами національних меншин крізь призму сучасних підходів. *Acta Paedagogica Volynienses*, 3, 23–28, doi: <https://doi.org/10.32782/apv/2023.3.4>

НАВЧАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ УЧНІВ 5–6 КЛАСІВ ШКІЛ З МОВАМИ НАЦІОНАЛЬНИХ МЕНШИН КРІЗЬ ПРИЗМУ СУЧАСНИХ ПІДХОДІВ

Стаття присвячена розглядові специфіки навчання української мови учнів 5–6 класів у школах з мовами національних меншин у контексті сучасних наукових досягнень. Увага приділяється окресленню сучасних освітніх реалій, що вимагають адаптації прийомів і методів навчання мови до особливостей суспільних трансформацій, які визначаються розвитком цифрових технологій, збереженням полікультурного середовища тощо. У статті розглядаються підходи до навчання української мови, що визначають методи, прийоми, способи, засоби навчання для формування цілісного уявлення про ті аспекти дійсності, які відображені у навчальному матеріалі.

Визначається, що найбільш вагомими підходами до навчання української мови учнів 5–6 класів у школах з мовами національних меншин є: компетентнісний підхід, особистісний підхід, діяльнісний підхід, комунікативний підхід, компаративний підхід. Наголошується, що вказані підходи ефективно доповнюють один одного.

У статті наголошується, що компетентнісний підхід базується на узгодженому поєднанні теоретичних знань і практичних навичок, зокрема комунікативних навичок, які засвідчують здатність висловлювати та сприймати інформацію, здатність здійснювати логічні операції (аналізу, порівняння, обґрунтування, узагальнення, систематизації тощо) і здатність демонструвати предметні уміння і навички у відповідності до програмного матеріалу.

Підкреслюється, що особистісний підхід у процесі навчання української мови виявляється насамперед у створенні оптимальних умов для формування здатності самостійно аналізувати певні мовні факти, висловлювати власні міркування, спостереження, враження у процесі зв'язного мовлення, проектувати розвиток заданої ситуації, використовуючи певні мовні засоби тощо.

У статті вказується, що збалансоване використання різних підходів (компетентнісного, особистісного, діяльнісного, комунікативного, компаративного) сприяє підсилению ефективності під час навчання української мови.

Ключові слова: навчання української мови, компетентнісний підхід, особистісний підхід, діяльнісний підхід, комунікативний підхід, компаративний підхід.

Viktoriiia ATAMANCHUK

Doctor of Philological Sciences, Associate Professor, Leading Researcher of the Department of Information and Didactic Modeling, National Center “Junior Academy of Sciences of Ukraine”, Dehtiarivska str., 38-44, Kyiv, Ukraine, 04119;

Chief Researcher of the Department of Teaching Languages of National Minorities and Foreign Literature, Institute of Pedagogy of the National Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine, Sichovyh Striltsiv str., 52D, Kyiv, Ukraine, 04053

ORCID: 0000-0002-5211-2480

To cite this article: Atamanchuk, V. (2023). Navchannia ukrainskoi movy uchniv 5–6 klasiv shkil z movamy natsionalnykh menshyn kriz pryzmu suchasnykh pidkhodiv [Learning of the Ukrainian language by the pupils of 5–6 grades in schools with the languages of national minorities through the prism of modern approaches]. *Acta Paedagogica Volynienses*, 3, 23–28, doi: <https://doi.org/10.32782/apv/2023.3.4>

LEARNING OF THE UKRAINIAN LANGUAGE BY THE PUPILS OF 5–6 GRADES IN SCHOOLS WITH THE LANGUAGES OF NATIONAL MINORITIES THROUGH THE PRISM OF MODERN APPROACHES

The article is devoted to consideration of the specifics of learning the Ukrainian language for 5th–6th grade pupils in schools with the languages of national minorities in the context of modern scientific achievements. Attention is paid to the delineation of modern educational realities, which require the adaptation of techniques and methods of language learning to the features of social transformations, which are determined by the development of digital technologies, the preservation of a multicultural environment, etc. The article examines approaches to learning the Ukrainian language, which determine the methods, techniques, means of learning to form a holistic view of those aspects of reality that are reflected in the educational material.

It is determined that the most important approaches to teaching the Ukrainian language to pupils of grades 5–6 in schools with the languages of national minorities are: competency-based approach, personal approach, activity approach, communicative approach, comparative approach. It is emphasized that these approaches effectively complement each other.

The article emphasizes that the competency-based approach is aimed at a coordinated combination of theoretical knowledge and practical skills, in particular, communication skills, which prove the ability to express and perceive information, the ability to perform logical operations (analysis, comparison, justification, generalization, systematization, etc.) and the ability to demonstrate subject skills in accordance with the program material.

It is emphasized that a personal approach in the process of learning the Ukrainian language manifests itself primarily in the creation of optimal conditions for the formation of the ability for a person to independently analyze certain linguistic facts, express one's own reasoning, observations, impressions in the process of coherent speech, project the development of a given situation, using certain linguistic means, etc.

The article indicates that the balanced use of different approaches (competency-based approach, personal approach, activity approach, communicative approach, comparative approach) helps to increase the effectiveness of learning the Ukrainian language.

Key words: *learning the Ukrainian language, competency-based approach, personal approach, activity approach, communicative approach, comparative approach.*

Постановка наукової проблеми та її значення. Освіта в Україні перебуває у стані трансформації, що передбачає пошук, апробацію та застосування інноваційних методів навчання з урахуванням проблем розвитку сучасного суспільства, у якому важливу роль відіграє інформатизація, а також відбір, сприймання та здатність адекватно опрацьовувати інформацію. У цьому контексті варто розглянути особливості навчання української мови учнів 5–6 класів шкіл з мовами національних меншин, оскільки українська мова є важливим засобом спілкування, що дає можливість акумулювати та ефективно засвоювати різноманітну інформацію, формувати важливі світоглядні орієнтири, створюючи простір для інтеграції розмаїтих мовно-культурних особливостей.

Важливого значення набуває окреслення підходів до навчання української мови, як визначених категоріальних орієнтирів, що детермінують специфіку та особливості розгляду

навчального матеріалу й визначають методи, прийоми, способи, засоби навчання тощо з метою формування цілісного уявлення про ті аспекти дійсності, які відображені у навчальному матеріалі і які доцільно розглядати у відповідності до певної стратегії, що дозволяє здійснити цей розгляд максимально ефективно.

Мета статті – визначити основні підходи до навчання української мови у 5–6 класах шкіл з мовами національних меншин; охарактеризувати сутність цих підходів та специфіку їхньої реалізації у процесі навчання української мови.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Сучасні дослідження підходів до навчання української мови визначаються достатньо широким тематичним спектром. З-поміж цих досліджень варто виокремити праці науковців Т. Грубої (Груба, 2019), І. Кучеренко (Кучеренко, 2018), Л. Рускуліс (Рускуліс, 2019), Т. Шелехової (Шелехова, 2015), які спрямовані на висвітлення основних підходів у процесі навчання

української мови, на детальне вивчення окремих підходів під час навчання мови тощо.

Варто також відзначити наявність праць практично спрямування, у яких висвітлюються підходи до навчання української мови, що свідчить про належний рівень практичної реалізації (Голуб та ін., 2017; Фідкевич, Богданець-Білокаленко, 2020).

Виклад основного матеріалу. З-поміж сучасних підходів до навчання української мови учнів 5–6 класів можна виокремити найбільш вагомі підходи, які також адаптовані для застосування у школах з мовами національних меншин: компетентнісний підхід, особистісний підхід, діяльнісний підхід, комунікативний підхід, компаративний підхід. Варто відзначити, що між вказаними підходами існує чимало точок перетину, що забезпечує їхню ефективну взаємодію і взаємодоповнення. У відповідності до Державного стандарту базової середньої освіти 2020 р., компетентнісний підхід розглядається як основоположний і обов'язковий для реалізації у середній школі.

У чинних програмах з української мови для загальноосвітніх навчальних закладів із мовами національних меншин належна увага приділяється визначенню підходів до навчання української мови. Автори програми з української мови для класів з навчанням угорською мовою акцентують увагу на комунікативно-функціональному підході: «Комунікативно-функційний підхід, що лежить в основі навчання української мови, пріоритетним передбачає саме розвиток умінь і навичок мовленнєвої діяльності, а робота над мовною теорією, формування знань і умінь з мови підпорядковується завданням розвитку мовлення. Тому зміст програмового матеріалу в кожному класі розпочинається мовленнєвою змістовою лінією» (Гнаткович та ін., 2021, с. 3).

У програмі з української мови для класів з навчанням румунською мовою також підкреслюється вагомість комунікативного підходу: «Сучасний підхід до вивчення української мови передбачає передовсім формування в школярів комунікативної компетентності – здатності спілкуватися за допомогою мови в будь-якій життєвій ситуації, користуватися мовою не тільки як засобом спілкування, а й навчання, пізнання навколишньої дійсності» (Фонарюк та ін., 2021, с. 135). Безперечно важливість компетентнісного підходу простежується у програмі

з української мови для класів з навчанням молдовською мовою. Водночас автори наголошують на необхідності застосовувати компаративний підхід (Свінтковська та ін., 2021, с. 3), що допомагає чіткіше визначати подібності / відмінності при порівнянні слов'янських і романських мов.

Окреслення ключових підходів до навчання відіграє вагомую роль у Державному стандарті базової середньої освіти, який визначає загальні принципи формування навчальних програм. Так, на основі компетентнісного підходу у Державному стандарті визначаються вимоги до результатів навчання. До однієї із ключових компетентностей у стандарті зараховується вільне володіння українською мовою, що передбачає наявність таких вмінь: «здійснювати комунікацію в усній та письмовій формі на основі знання функцій мови, ресурсів (лексики, граматики) і норм сучасної української літературної мови, типів мовної взаємодії, особливостей стилів мовлення інформаційних та художніх текстів, медіатекстів тощо; здобувати та опрацьовувати інформацію з різних (друкованих та цифрових, зокрема аудіовізуальних) джерел у різних освітніх галузях і контекстах, критично осмислювати її та використовувати для комунікації в усній та письмовій формі, для обстоювання власних поглядів, переконань, суспільних і національних цінностей; відповідально, усвідомлюючи цінність української мови як мови взаємодії на всій території держави, використовувати мовні засоби для досягнення особистих і суспільних цілей у життєвих та навчальних ситуаціях, творчого самовираження» (Державний стандарт, 2020).

Отже, важливим фактором навчальної діяльності, зафіксованим у Державному стандарті, виявляється компетентнісний підхід у вигляді набуття знань, досвіду, практичних навичок та здатність їх використовувати у практичній сфері, а його проекція на мовознавчу сферу орієнтує на формування прикладних результатів у вигляді здатності спілкуватися українською мовою, використовуючи широкий мовний арсенал, здобувати і накопичувати знання, використовуючи набуті мовні вміння і навички, та оперувати ними у відповідності до конкретних цілей, можливостей, потреб.

Компетентнісний підхід базується на узгодженому поєднанні теоретичних знань із мож-

ливостями їхнього практичного застосування. У процесі навчання української мови учнів 5–6 класів шкіл з мовами національних меншин компетентнісний підхід варто розглядати з позицій формування конкретних комунікативних навичок, що засвідчують здатність до висловлювання та сприйняття інформації на належному рівні; здатність здійснювати певні логічні операції (аналізу, порівняння, обґрунтування, узагальнення, систематизації тощо) і здатність демонструвати предметні уміння і навички у відповідності до програмного матеріалу.

У компетентнісному підході важливу роль відіграють наступні характеристики: у здобутті знань і умінь учнів пріоритетного значення набуває практична діяльність; створюються сприятливі передумови для практичної реалізації творчого потенціалу учнів; відбувається постійний розвиток і вдосконалення набутих умінь учнів; мотивація учнів, що втілюється у вигляді розуміння мети і цілей навчання, стає вагомим чинником навчальної діяльності; відбувається активне формування світоглядних орієнтирів як результату усвідомленої пошукової діяльності учнів; навчальний матеріал розглядається у контексті багатовимірного сприйняття, що забезпечує можливості його використання і практичного застосування у різноманітних сферах (самопізнання, міжособистісного спілкування, діалогу культур тощо); використання елементів інформаційно-комунікаційних технологій як ефективних засобів для реалізації практичних навичок учнів у процесі навчання.

Компетентнісний підхід розрахований на формування в учнів здатності пристосовуватися до постійно змінюваних умов соціально-культурного існування, виявляти гнучкість у застосуванні здобутих практичних навичок, адаптуючи їх до різноманітних контекстів.

Сучасні цивілізаційні досягнення, можливості використання різноманітних інформаційно-освітніх ресурсів, перспективи багатовекторного інтелектуального розвитку, що детермінуються фундаментальними моральними цінностями, зумовлюють необхідність використання інноваційних технологій навчання, які спрямовуються на розвиток творчих здібностей особистості. Саме спрямованість на розвиток творчих здібностей учнів

перетворює навчання на особистісно орієнтований процес, метою якого виявляється засвоєння знань, вироблення відповідних умінь і навичок, що виступають у ролі засобів формування світогляду особистості, розкриття особистісного потенціалу, а також спонукають до пізнавальної, пошукової діяльності, що, через усвідомлення важливих закономірностей, принципів, засобів пізнання, трансформується у самопізнання і відповідну самореалізацію.

Особистісний підхід у навчанні української мови учнів 5–6 класів дозволяє досягати максимального освітнього ефекту, оскільки сутність гуманітарних дисциплін становить вивчення різноманітних аспектів людського буття, інтерсуб'єктна взаємодія, формування і вираження позиції суб'єкта тощо. Під час навчання української мови особистісний підхід виявляється насамперед як створення оптимальних умов для формування здатності аналізувати певні мовні факти, явища, простежувати об'єктивні взаємозв'язки між ними і формулювати висновки про можливості подальшого самостійного використання визначених правил в інших контекстах та ситуаціях; здатність простежувати і відтворювати логічні взаємозв'язки у письмових та усних висловлюваннях; висловлювати власні міркування, спостереження, враження у процесі зв'язного мовлення; здатність проєктувати/прогнозувати розвиток заданої ситуації, використовуючи певні мовні засоби тощо.

У відповідності до вікових особливостей учнів 5–6 класів важливого значення у процесі навчання української мови набуває діяльнісний підхід, що забезпечує якісне засвоєння знань за допомогою вироблення здатності усвідомлено застосовувати здобуті знання у навчальній діяльності, за допомогою самостійного пошуку певних закономірностей, принципів у процесі виконання визначених практичних завдань, за допомогою використання елементів навчальної гри, що істотно розширює контекст навчальної діяльності, адаптуючи її, залежно від цілей і потреб, до моделювання конкретних дій, процесів, ситуацій тощо.

До переваг діялісного підходу варто зарахувати: формування видимих взаємозв'язків між теоретичними знаннями та їхнім практичним застосуванням у навчальній діяльності; здобуття учнями власного досвіду шляхом

перевірки правильності й ефективності обраної учнем (учнями) стратегії діяльності; формування здатності учнів обґрунтовувати власну позицію, сформовану унаслідок осмислення результатів навчальної діяльності; здобуття учнями вмінь відповідально ставитися до власної навчальної діяльності, у якій реалізуються елементи пошуку та дослідження; тренування і коригування конкретних навичок у результаті взаємодії з іншими учасниками навчальної діяльності, у тому числі – гри; реалізацію творчих здібностей у процесі навчальної діяльності.

Комунікативний підхід передбачає розвиток умінь учнів правильно сприймати, розуміти та відтворювати інформацію у різних її репрезентаціях, а також використовувати її для творчого переосмислення і подальшої інтерпретації у процесі різноманітних взаємодій. Особливо актуальним цей підхід виявляється при вивченні української мови у 5–6 класах шкіл з мовами національних меншин, оскільки спрямовує учнів до практичної реалізації та повсякчасного удосконалення здобутих умінь у процесі безпосереднього спілкування. З огляду на сказане, комунікативний підхід забезпечує формування навичок зв'язного мовлення, що передбачає здатність висловлюватися в усній та письмовій формі (зв'язно відтворювати певну навчальну інформацію, використовувати

її для формування самостійних висловлювань, зв'язно відповідати на запитання у процесі взаємодії, самостійно виконувати творчі завдання тощо).

Компаративний підхід також є необхідним у процесі вивчення української мови у 5–6 класах шкіл з мовами національних меншин, оскільки за допомогою використання методів та прийомів компаративного аналізу української мови і мов національних меншин створюються передумови для ефективного засвоєння навчального матеріалу учнями на основі вивчення / дослідження шляхом зіставлення подібностей і відмінностей у різних мовах.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Отже, у відповідності до Державного стандарту базової середньої освіти, одним із ключових підходів до вивчення української мови у 5–6 класах шкіл з мовами національних меншин, є компетентнісний підхід, що допомагає зорієнтувати учнів насамперед на практичну реалізацію здобутих ними знань і умінь. Водночас комплексне застосування компетентнісного підходу у поєднанні із особистісним, діяльнісним, комунікативним, компаративним підходами у процесі навчання української мови сприяє підсиленню навчального ефекту завдяки синергії названих підходів.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Голуб Н. Б., Новосолова В. І., Шелехова Г. Т., Ярмолюк А. В. Навчання української мови учнів 5 класу на засадах компетентнісного підходу: посібник. К. : Видавничий дім «Сам», 2017. 144 с.
2. Груба Т. Сучасні підходи до формування мовної особистості учнів на уроках української мови (профільний рівень). *Науковий вісник МНУ імені В. О. Сухомлинського. Педагогічні науки*. 2019. № 1(64). С. 65–71.
3. Державний стандарт базової середньої освіти, затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 30 вересня 2020 р. № 898. Режим доступу: <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-deyaki-pitannya-derzhavnih-standartiv-povnoyi-zagalnoyi-serednoyi-osviti-i300920-898>
4. Кучеренко І. Технологічний аспект вивчення української мови. *Дивослово*. 2018. № 6. С. 9–15.
5. Модельна навчальна програма «Українська мова для класів з навчанням угорською мовою. 5-9 класи» для закладів загальної середньої освіти / Гнаткович Т.Д., Шумицька Г.В., Борисова Є.Е., Лукач А.Ю. К., 2021. 102 с.
6. Модельна навчальна програма «Українська мова для класів з навчанням румунською мовою. 5-9 класи» для закладів загальної середньої освіти / Фонарюк Т.І., Кульбабська О.В., Філіп Ю.Л., Костіна-Кніжницька А.В., Сиротюк О.М.). К., 2021. 142 с.
7. Модельна навчальна програма «Українська мова для класів з навчанням молдовською мовою. 5-9 класи» для закладів загальної середньої освіти / Свінтковська С. А., Верготі Л. Т., Ткаченко С. І., Цимбал Т. В. К., 2021. 94 с.
8. Рускуліс Л. Когнітивно-комунікативний підхід у методичній системі формування лінгвістичної компетентності майбутніх учителів української мови і літератури. *Науковий вісник МНУ імені В. О. Сухомлинського. Педагогічні науки*. 2019. № 4(67). С. 182–187.
9. Фідкевич О. Л., Богданець-Білоskalенко Н. І. Навчально-методичний посібник «Нова українська школа»: теорія і практика формування оцінювання у 3-4 класах закладів загальної середньої освіти для педагогічних працівників. К.: Генеза, 2020. 96 с.

10. Шелехова Г. Урахування сучасних підходів до навчання української мови учнів 8-9 класів. *Українська мова і література в школі*. 2015. № 2. С.2-7.

REFERENCES:

1. Holub N. B., Novosyolova V. I., Shelekhova G. T. & Yarmolyuk A. V. (2017). *Navchannia ukraïnskoi movy uchniv 5 klasu na zasadakh kompetentnisnoho pidkhodu : posibnyk* [Teaching Ukrainian language to 5th grade students based on the competence approach: manual]. Kyiv: Sam Publishing House. 144 p.
2. Hrubá T. (2019). Suchasni pidkhody do formuvannia movnoi osobystosti uchniv na urokakh ukraïnskoi movy (profilnyi riven) [Modern approaches to the formation of linguistic personality of students in Ukrainian language classes (professional level)]. *Naukovyi visnyk MNU imeni V. O. Sukhomlynskoho. Pedagogichni nauky – Scientific Bulletin of V. O. Sukhomlynskyi MNU. Pedagogical sciences*, 1(64), 65–71.
3. State standard of basic secondary education, approved by the resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine dated September 30, 2020 No. 898. URL:<https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-deyaki-pitannya-derzhavnih-standartiv-povnoyi-zagalnoyi-serednoyi-osviti-i300920-898>
4. Kucherenko I. (2018). Tekhnolohichniy aspekt vyvchennia ukraïnskoi movy [Technological aspect of learning the Ukrainian language]. *Dyvoslovo – Amazing Word*, 6, 9–15.
5. Model curriculum “Ukrainian language for classes taught in Hungarian. 5-9 classes” for institutions of general secondary education (2021). Hnatkovich T. D., Shumytska G. V., Borisova E. E. & Lukach A. Yu. Kyiv. 102 p.
6. Model curriculum “Ukrainian language for classes taught in Romanian. 5-9 grades” for institutions of general secondary education (2021). Fonaryuk T. I., Kulbabska O. V., Filip Yu. L., Kostina-Knizhnytska A. V. & Syrotyuk O. M.). Kyiv. 142 p.
7. Model curriculum “Ukrainian language for classes with education in Moldavian. 5-9 classes” for general secondary education institutions (2021). S. A. Svintkovska, L. T. Vergoti, S. I. Tkachenko & T. V. Tsymbal. Kyiv. 94 p.
8. Ruskulis L. (2019). Kognityvno-komunikatyvnyi pidkhid u metodychnii systemi formuvannia linhvistychnoi kompetentnosti maibutnikh uchyteliv ukraïnskoi movy i literatury [Cognitive-communicative approach in the methodical system of formation of linguistic competence of future teachers of Ukrainian language and literature]. *Naukovyi visnyk MNU imeni V. O. Sukhomlynskoho. Pedagogichni nauky – Scientific Bulletin of V. O. Sukhomlynskyi MNU. Pedagogical sciences*, 4(67), 182–187.
9. Fidkevich O. L. & Bohdanets-Biloskalenko N. I. (2020). *Navchalno-metodychnyi posibnyk «Nova ukraïnska shkola»: teoriia i praktyka formovalnoho otsiniuvannia u 3-4 klasakh zakladiv zahalnoi serednoi osvity dlia pedagogichnykh pratsivnykiv* [Educational and methodological manual “New Ukrainian School”: theory and practice of formative assessment in 3-4 grades of general secondary education institutions for teaching staff]. Kyiv: Geneza. 96 p.
10. Shelekhova G. (2015). Urakhuvannia suchasnykh pidkhodiv do navchannia ukraïnskoi movy uchniv 8-9 klasiv [Taking into account modern approaches to teaching the Ukrainian language to students of grades 8-9]. *Ukrainska mova i literatura v shkoli – Ukrainian Language and Literature at School*, 2, 2–7.